

ET LANDBOSAMFUND I OPBRUD

Steen Busck: *Et landbosamfund i opbrud. Tradition og modernisering i Sundby sogn på Mors i tiden 1660-1800*. Forlaget Klim, 2011. To bind, 1295 sider.

■ GUNNER LIND

Hatten af for Steen Busck, som har skrevet et værk med en svimlende ambition. Det fremtræder ganske vist lavmælt som et bundt af enkelte historier om aspekter af livet i Sundby sogn. Men ambitionen med disse enkelte historier er at "at følge konkrete, almindelige bønders færden gennem alle de sammenhænge, de færdedes i, og vurdere disse sammenhænges relative betydning for dem" (s. 5). Det lille "alle" fortæller os, at tilsammen skal de mange historier dække totaliteten, alt, det hele. De skal tilsammen danne *historien*, om end kun for et ydmygt hjørne.

Titlen meddeler, at denne helhedshistorie har et tema ud over tid og sted: Overgangen til nye tider, eller rettere, til *den nye tid*, fra "det traditionelle bondesamfund" til "moderniteten". Her er det den bestemte form, der afslører, at der endnu engang er tale om en totalambition.

Ambitionen er tilsvarende synlig i det høje generaliseringsniveau, som anlægges i de enkelte analyser. Sundby sogn analyseres ud fra en lang række generelle modeller for den vestlige verdens og det danske lands udvikling, og for bondesamfundets opbygning i almindelighed, i Europa og i Danmark.

Hatten af, kort sagt. Også for de basale kvaliteter, det store arbejde har. Velskrevet tekst, sammenhængende og klare fremstillinger, et omfattende kildegrundlag. Når jeg i det følgende først og fremmest vil bruge tid på de ting, jeg finder kritisable, giver det altså ikke noget helt retfærdigt billede af det store værk.

STRUKTUR OG MODEL

Totaliteten gribes, siger forfatteren i sin indledning, gennem en model med et dynamisk aspekt – moderniseringen – samt tolv sammenhængende begreber, der sammenfatter de vigtigste træk ved det traditionelle bondesamfund: husholdet, selvforsyningen, det begrænsede marked, de redistributive ydelser, slægten, landsbyfællesskabet, godset, stændersamfundet, fyrstemagten, patriarkalismen, religionen og traditionalismen.

Denne model er synlig i værkets disposition, men ikke i forholdet 1:1. De tre begreber med økonomisk retning står for eksempel i centrum i hele Del II, "Økonomiske forhold". Del II er delt i ni underafsnit med titler som "Gårdenes ydelser før 1720", "Varemarkedet efter 1720", "Ejendomsmarked, pengemarked og arbejdsmarked", og hvert af disse er igen i mange afsnit på tredje niveau. En massiv

afhandling i sig selv. Husstanden er det centrale begreb for fem underafsnit i Del III "Sociale forhold"; men begrebet 'slægten' når kun frem til overskrifterne som et sidetema i det sidste af underafsnittene om husstanden. Selv hvis man samler sammen, hvad der rundt omkring står om slægten, bliver det en dværg; og der er andre af de tolv grundlæggende begreber, der står næsten lige så svagt sammenlignet med den økonomiske kæmpe.

Det er altså ikke let at blive klog på, hvilken status vi skal tillægge de tolv begreber. På den ene side må det forstås sådan, at de ikke meningsfuldt kan reduceres til hinanden. På den anden side er de langt fra ligestillede. En tilsvarende tvetydighed omgiver modellen selv. Det gentages med forskellige formuleringer, at hverken modellen eller dens enkelte begreber aspirerer mod universel gyldighed; men der bruges også ord, som peger på, at for Sundby selv er modellen en del af undersøgelsens resultater. De tolv begreber er altså ikke bare heuristiske begreber, inspirerende overskrifter over delundersøgelser, der hver for sig skal nå så langt, som de nu kan.

Det dynamiske aspekt håndteres også varierende. I hovedsagen er den historiske dynamik spærret inde i en separat del V, "Opbrud". Hertil svarer den udtrykkelige, ofte gentagne, skelnen mellem et traditionelt bondesamfund, statisk inden for de behandlede tre-fire generationer, og modernitetens stadige bevægelse, som for alvor skydes i gang med landboreformernes omvæltning af ejendomsforholdene. Men der er også temaer, som bliver behandlet i kronologiske stadier uden for opbruddets tid, som varemarkedet i eksemplet ovenfor, og overgangen til den dynamiske modernitet er en ganske langtrukken forestilling. En hel generation før kronprins Frederik og hans mænd tvang og lokkede høj og lav på landet ud af de vante rammer, var der folk i Sundby sogn, der gik i gang med at lave om på kristendommen på måder, der med gode argumenter kaldes moderne. Traditionalister var de i hvert fald ikke.

Der er altså nogle spændinger mellem de væsentligste eksplicite udsagn om forandringernes rytme i tid, forskellige elementer i dispositionens ramme om beskrivelsen af forandringer, og dele af de historier, der fortælles. Man kan tolke det sådan, at en (svagere) dynamik kommer til syne, når et felt undersøges med særlig grundighed, som det er tilfældet med varemarkedet. Man kan også anlægge den tolkning, at enkelte aspekter, som varemarkedet og kristentroen, har en dynamik allerede før opbruddets tid, som ikke er andre beskåret. I begge tilfælde må man overveje, i hvor høj grad det undergraver værkets grundlæggende skelnen mellem en overvejende statisk traditionel fase og en dynamisk moderne.

Spændingerne omkring de strukturelle og kronologiske sider af modellen er mest af alt udtryk for hæderlighed. De enkelte historier er skrevet med det indhold og den opbygning, som bedst synes at gribe dem, såvel den store historie om sognet i hele perioden og de større og mindre historier, den store historie er bygget op af. Det har imidlertid ikke givet noget stærkt sammenhængende, modsigelsesfrit resultat. Slet ikke når det gælder forholdet mellem værkets indhold og den

forståelse af indholdet, der fremgår af dets metatekster. Historien om totaliteten er blevet til historier om mest muligt.

Værkets opbygning som et hierarkisk system af historier kan illustreres af overskrifterne for de fem afsnit om husstanden: "Husstanden. Et overblik"; "Husstandens enkelte roller og relationer. Ægteskabet"; "Børnene"; "De voksne unge"; "De gamle. Slægten. Sammenfattende om husstanden". På niveauet under kan man som eksempel give overskrifterne i afsnittet om børnene: "Begreberne 'barndom' og 'ungdom'"; "Fødsel, dåb og småbørn"; "Barnløshed"; "Ungdommen"; "Kærlighed til børn"; "Hyrdedrenge og piger"; "Gårdmandsbørn og husmandsbørn"; "Skolegang"; "Konfirmationen"; "Sammenfattende om barndommen". Under dette niveau kan man ofte nok finde ganske afsluttede beretninger og analyser. En vrimmel af store og små historier.

Jeg kalder afsnittene historier, for ganske vist rummer hvert afsnit en analyse af forhold i Sundby sogn, men fortælleformen er ikke spartansk analytisk. Hvert afsnit, også de små, er bygget op som en sammenhængende delfortælling, ofte med en indledning med generelle perspektiver. Formen er generøs, med detaljerig gennemgang af stoffet, omfattende inddragelse af stof fra forskningslitteraturen og gentagelser af oplysninger fra andre steder i værket. Som forfatteren gør opmærksom på i indledningen, lægger formen mere op til, at man læser enkelte underafsnit end tager den lange march gennem begge bind. I mine øjne er der ikke tvivl om, at bredden og rigdommen på detaljer og citater vil være noget af det, der giver værket blivende værdi. Man får så meget at vide om Sundby, at det må kunne genbruges på rigtig mange måder, ikke mindst komparativt. Og man kan finde det, man har brug for, takket være et omfattende person-sted-sagregister og en detaljeret indholdsfortegnelse (som dog lider af to siders forskydning fra virkeligheden fra side 939 og frem).

Værket er præget af, at der sammenfattes. Sjette og sidste del kaldes sammenfatning. Hver del, også sammenfatningen, har sin egen sammenfatning, og det har de fleste underafsnit også. Kun på laveste afsnitsniveau sammenfattes der ikke (altid). Der er ikke tale om falsk varebetegnelse, for sammenfatningerne har et kraftigt præg af opsummering, ikke af konkluderende diskussion. Som antydnet ovenfor er det ikke, fordi værket savner generalisering og abstraktion; men de er i høj grad indlejret på andre måder: i modellen, i den lange indledning, og i diskussioner i de enkelte afsnit. Der konkluderes ikke til overordnede, generelle resultater. Der fastlægges overordnede, generelle rammer, som de mange historier anbringes i. Det er ikke uden problemer, men det vil jeg vende tilbage til senere.

FÆSTEGÅRDENS YDELSER

At tage stilling til værket er altså i høj grad at tage stilling til vrimlen af historier på de to laveste afsnitsniveauer. Det må blive ved eksempler.

En rigtig god historie er den lange saga om fæstegårdens ydelser. Fra lovgivning til praksis på mange niveauer og i utallige varianter: som tendens, gennem

gode og dårlige år, på krongods og hos de forskellige private jordejere, og skilling for skilling hos Jeppe Jepsen på Søndergård. Værkets bredde og dybde kommer til sin ret. Vi får grundig og gennemtænkt besked om alle tænkelige aspekter af ydelsernes størrelse, art og fordeling, typiske træk og variationer, kilderne; og vi får opsummeret og generaliseret tværgående og over tid. Analysen kan støtte sig til de tilsvarende grundige analyser af andre sider af produktion, cirkulation og forbrug. Man bliver sandelig klogere på bondens ydelser i begge aspekter: som belastning for bondebruget og dets beboere og som ressource for stat, kirke og jordejere. Der er en herlig præcision i kortlægningen af forhold, vi godt kender i forvejen, som statens stigende indtægter og jordejernes faldende. Der er også stærke argumenter for mere uventede resultater som størrelsen af kirkens og skolens andel af ydelserne samt omfanget af den skattestigning, som de nye skatter i 1700-tallets anden halvdel tilsammen skabte.

Noget af denne historie vil være specifikt for Sundby, eller for Jeppe Jepsen, andet vil kunne genfindes andre steder, eller overalt i landet. Det kan i sagens natur ikke bestemmes ud fra Sundbys historie. Men historien om fæstegårdens ydelser demonstrer potentialet i det ekstremt dybtgående lokale studie. Den præcision, der er opnået, både kvalitativt og kvantitativt, gør det muligt at argumentere med langt større styrke for nye standpunkter.

MILITÆRET

Sundbys forhold til militæret kan tjene som eksempel på en historie, som det er svært at være lige så glad for. Den rummer bestemt tankevækkende stof om lokal praksis. Det er for eksempel interessant at se, hvor kaotisk godserne fungerede som administrative enheder i en egn, der ikke var præget af store, samlede ejendomme. Ligeledes at få et konkret tal for indrulleringen i landmilitseren, nemlig omkring en tredjedel af mændene i de relevante aldersklasser på et tidspunkt, hvor mange blev udskrevet. Eller at kunne læse om de interessante tolkninger af egne muligheder, som lokale privatmænd jævnt hen anlagde: Der er for eksempel proprietæren, som på egen hånd ophæver pligten til soldaterhold i sit skøde på en gård, der sælges fra, og der er en række eksempler på karle, der stort set behandles som salgbare livegne i kraft af stavnsbåndet. For slet ikke at tale om karlen, der købte et fripas for lånte penge, og som adskillige personer forsøgte at få kontrol med ved at have passet i pant. I de tilfælde, som beskrives, stammer kilderne fra de domstole, der tvang folk til at rette sig efter loven; men det ser ud til, at vi her får indblik i en måske udbredt afvigende forståelse af forholdet mellem offentlig ret og private aftaler, som ikke mindst kunne bruges til at udnytte de fattige og uvidende.

Mine indvendinger drejer sig om alt det, som Steen Busck ved om Sundby sogn, uden at der er kilder fra Sundby sogn, eller helt uden at det kan ses, hvad han bygger sine påstande på. Hvis man gennemgår de afsnit, der specifikt handler om forholdet til militæret, kan man i hovedtræk finde følgende om selve Sundby: En

grundig beskrivelse af, hvor mange og til dels hvem, der blev udskrevet i sognet til forskellige tid. En række sager om udeblivelse fra tjeneste. I alt henvises til ti personer, de fleste under Skånske Krig. En lang række eksempler på stridigheder i retten eller i forhold til embedsværket om udskrivning, altså om forskellige godsers og lægds forpligtelser eller enkelte mænds fripas, tjenstdygtighed med mere. Endelig nogle få historier om tidligere soldaters sociale konflikter, hentet fra tingbogen. Til de ting, der specifikt handler om sognet, føjer sig nogle højst relevante historier om soldater fra Mors, for eksempel om lidelser og tab under Store Nordiske Krig, om et vådeskud under øvelse med mere. Desuden, naturligvis, en del stof fra lovgivningen om udskrivning og landmilits til beskrivelse af selve det militære system.

Men hvis man specifikt er i gang med at skrive historien om Sundby og militæret, hvorfor skal vi så vide, at der i 1702 var en karl i Lødderup, der anlagde sag mod sin korporal for et uberettiget slag med siden af en kårde, eller at der i 1701 var en sergent, der forsøgte at hverve en karl i Thisted med vold, eller at Jens Holmgaard har fundet en klage fra godsejere i Ringkøbing amt over befalingsmændenes behandling af de udskrevne soldater?

Mit gæt er, at Steen Busck er en god gammeldags dansk antimilitarist og føler det magtpåliggende at beskrive forholdet til militæret som så konfliktfyldt som muligt. Han er ikke tilfreds med det, han faktisk finder. I Sundby dokumenterer kilderne i hovedsagen, at det kneb en del med lysten til virkelig at drage i krig, og at udskrivningen efter hartkorn var et nulsumsspil med et uendeligt antal konflikter mellem jordejere, bønder og karle, mellem klasser og inden for klasserne. Men forfatteren vil gerne have et billede af forholdet mellem karlene og soldatervæsenet, der rummer mere dramatisk konflikt end det indirekte vidnesbyrd, der kan hentes i karlenes klare tendens til at søge at slippe for udskrivning. Derfor skal vi høre om sager, der ikke kan findes af samme art i Sundby. Og derfor får vi udokumenterede påstande, som at "Munderingen [...] har sikkert forekommet morsingboerne ret latterlig" (s. 476), "Det var og blev tilsyneladende en social skam at være national soldat" (s. 486), og "Militærets agenter drog rundt, fandt sig en bondekarl, drak ham fuld og trykkede hvervepenge i hånden på ham" (s. 489).

Den sidste påstand kommer i forbindelse med to sager, hvor bondekarle har taget hvervning, men deres godsejere prøver at holde på dem. Den ene gør det med arrest og retssag, den anden med uvist udbytte ved at sende et tæskehold af sine bønder efter de hvervende korporaler. De historier kunne man lige så let skrive med et andet fortegn. De kunne skrives som fortællinger om, at tjenesten som hvervet soldat, som stavnsbundne værnepligtige ikke måtte antage, kunne stå for dem som et attraktivt alternativ til livet som karl på landet, men at godsejerne skred ind med alle midler mod udbryderne. En fortælling, der ikke ville være uinteressant i lyset af værkets hovedspørgsmål om traditionalisme og opbrud. Men, gudbevares, enhver har jo sine fordomme.

KONKRETE MENNESKER OG DERES RELATIONER

Jeg indledte med at rose værkets håndværksmæssige kvalitet. Det betyder dog ikke, at der ikke er metodiske spørgsmål at diskutere. Et af målene med et så grundigt værk, hedder det i indledningen, er at give "mulighed for at følge konkrete, almindelige bønders færden gennem alle de sammenhænge, de færdedes i, og vurdere disse sammenhænges relative betydning for dem" (s. 5). Det sker. Nogle af værkets mest informative og overbevisende dele kommer rundt i mange sider af enkelte menneskers liv, mest alsidigt om Peder Lassen, hovedmanden i den kontroversielle "Kyssestekt". De fleste fortællinger om konkrete bønders færden er imidlertid underordnet den analytiske model. Det er fortællinger om de dele af deres liv, der falder inden for bestemte aktiviteter; og de sammenhænge, de beskrives i, er modellens analytiske sammenhænge langt mere, end de er relationer mellem mennesker.

Det er bestemt en velprøvet og på mange måder velfungerende form for fremstilling og analyse, men det er også et metodisk valg med konsekvenser. Sammenlignet med værker med en beslægtet ambition som David Sabeans og Hans Henrik Appels er der aspekter af bøndernes liv, som kommer til at stå svagere. Det er ikke så meget personerne, for de begrænsede rekonstruktioner fokuserer på de dele, hvor netop disse personer er spændende, og historierne er generøst skrevne med mange sideblik på forskellige sider af personens liv. Det, der kommer til at stå svagere, er personen som centrum i et netværk af relationer til andre: slægt, venner, herskab, handelspartnere.

Sundby-værket rummer en principiel kritik af Sabeans ekstremt relationsbaserede model. En stor del af forskellen er imidlertid knyttet til arbejdsmetoden. Både Sabean og Appel bygger deres analyser på en omfattende overførsel af kildeoplysninger til computer. Steen Buscks massive undersøgelse er grundlagt så langt tilbage, at den bruger andre tekniske hjælpemidler, så vidt jeg da kan se. Den videnskabelige produktionsteknologi har imidlertid indflydelse. Computeren gør det realistisk at integrere tusindvis af små oplysninger om personer og deres forbindelser, så det bliver reelt muligt regelmæssigt at se personerne i alle deres sammenhænge og sætte fokus på relationerne mellem dem. Uden den bliver dette stof hele tiden anekdotisk og havner på laveste niveau i undersøgelsens strategi.

Virkningerne af teknikken trækker naturligvis i begge retninger. Det er langt fra umuligt, at de undersøgelser, der fra begyndelsen er lagt an på at indfange relationerne mellem mennesker, skubber dem alt for langt frem på scenen. Men jeg er i hvert fald sikker på, at betydningen af alle typer af stabile og halvt stabile relationer, som afstamning, besvogring, samhandel, venskab og bekendtskab, er dramatisk underbetonet i analysen af Sundby sogn. Undersøgelsen er lagt sådan an, at de ikke kan blive rigtig synlige. Plads i modellen med de tolv begreber har de heller ikke, undtagen slægten, og den gøres der ikke meget ud af, som før nævnt. Når jeg er sikker på, at interpersonelle relationer ikke står centralt nok i analysen, er det på grund af den rolle, som de hele tiden har i de konkrete fortæl-

linger. Det vrimler med nær og fjern slægt, naboer, tidligere bofæller, kærester og måske-kærester og så videre og fremdeles. De er aktører og påvirkere på tværs af de felter for social organisation, der udgør de fleste af elementerne i Steen Buscks model.

KILDEKRITIK

Et anderledes metodisk spørgsmål er kildebehandlingens svingende kvalitet. Der er masser af eksempler på metodisk sikker refleksion over kildematerialets potentialer. Men der er også en generende tilbøjelighed til at give op over for kildeproblemer af generel karakter. Et godt eksempel er skifterne. Steen Busck gør selv opmærksom på, at de ikke nødvendigvis registrerede alt, hvad en afdød efterlod. Blandt andet blev der aldrig skiftet en båd, selv om andre kilder fortæller om mange både. Men talrige steder i værket får vi alligevel oplysninger fra skifterne som om de var den åbenbare sandhed: "[Christen Pedersen] var veludstyret og havde flere personlige ejendele end sin husbond, som døde fem år senere" (s. 471). Hvis skifterne ikke generelt kan tages bogstaveligt, så burde vi have haft en forklaring på, hvorfor disse to skifter kan læses bogstaveligt.

Det er naturligvis et voldsomt krav, at de mange historier skal annoteres med kildekritiske betragtninger og det svulmende sidetal svulme yderligere, men jeg kan ikke se, hvordan man kan lade være. En del af det kan uden tvivl afvikles som generelle analyser. Et godt bud på en forklaring på bådene kan for eksempel være, at både dengang som nu gerne blev ejet i lav, fordi de alligevel skal håndteres af flere, og at lavet i stilfærdighed skiftede medlemmer uden at det blev synligt, at andele egentlig burde skiftes. Et godt bud på håndtering af et dødsbo er, at arvingerne fjernede personlige ejendele og løsøre så langt, som det var troværdigt i forhold til skiftemyndigheden, så ethvert skifte skal betragtes ud fra, hvilke arvinger der var, og hvor de var, og hvilke nærmere eller fjernere personer, der stod for skiftet. Når der blev registreret mange personlige ejendele efter en karl som Christen Pedersen, kunne det være fordi han ikke havde sine arvinger på stedet, mens en gårdmands enke og børn omgående ville stikke næsen i kisterne. Det står altså til troende, at karlen havde mange personlige ting, men er uklart, hvordan det var med hans husbond.

På lignende måde håndteres de mange kilder, der var indlæg i egen sag. Vidnesbyrd i retten, bønner og klager til myndigheder og så videre. Jævnt hen gøres der opmærksom på disse udsagns karakter, og det antydes, hvordan den vel forståede egeninteresse kan have påvirket dem; men refereret bliver de. Også her er der altså et klart blik for kildernes natur, men en form for resignation over for de problemer, de rejser. Ansvarer bliver faktisk spillet over på læseren: Vil du tro på det her? Og selv om det kan være sjovt at tænke videre over kildesituationen, som jeg selv lige har gjort med skifterne, er enhver læser dog meget ringere stillet som kritiker end den forfatter, der har arbejdet så mange år med disse kilder. En ændret strategi over for disse kilde spørgsmål ville imidlertid have skabt en meget

anderledes bog. Der ville være færre simple historier om konkrete mennesker og flere faglige analyser med mere abstrakte og generelle resultater.

DET KONKRETE OG DET GENERELLE

Forholdet mellem det konkrete og det generelle er i det hele taget det, der mest af alt er værd at diskutere i forbindelse med dette værk.

Værket forholder sig, med Sundby Mors som udsigtspunkt, eksplicit til en mangfoldighed af generelle hypoteser om bondesamfundet i tidlig nyere tid, såvel i Danmark som Europa generelt – i nogen grad bondesamfund overalt. De vigtigste kan ordnes i to komplekser, et økonomisk med Marx som ankerfigur, og et kulturelt, hvor Weber ofte anes i horisonten, men hvor mange skikkelser fra den antropologiske og sociologiske forskning i bønder spiller en rolle. De to komplekser danner også en synlig forskningskronologi. Det økonomiske kompleks er forbundet med 1960ernes og 1970ernes diskussion om bondeøkonomi og om overgangen til kapitalisme og forholder sig eksplicit til en række af teserne fra disse diskussioner. Det kulturelle kompleks er især i dialog med David Sabeans, Peter Henningsens og Palle O. Christiansens værker fra 1990erne og frem.

Det kan ligne en opskrift på indre modsætninger, men i praksis hersker der en betydelig harmoni i fremstilling og tolkninger. Forklaringen får man, når man på side 1133 kommer til værkets sammenfatning. Her er det udviklingen frem mod "det moderne kapitalistiske samfund, forstået som en fuldt udviklet markedsøkonomi med den produktive kapital som grundlæggende økonomisk form", der er det centrale spørgsmål på det øverste abstraktionsniveau. Værket er, uden udtrykkelig påberåbelse af Marx på dette punkt, bundet sammen af marxismens fundamentale hypotese om en stærk sammenhæng mellem alle sider af samfundslivet med den materielle produktions organisation som nøgle til forståelsen.

Den kulturelle analyse kan ret gnidningsfrit sættes ind i denne grundtolkning, fordi Steen Busck vælger tilgange, der deler den strukturalistiske grundfigur og hovedtrækket i kronologien, altså skellet mellem træg traditionalisme og dynamisk modernitet. Sammenbindingen lettes naturligvis af de mange forskningshistoriske sammenhænge mellem Marx og antropologien, og mere konkret af den rolle, marxistisk prægede antropologer og kulturhistorikere, først og fremmest Eric Wolf, spiller for værket.

Karikeret sagt bliver Det Traditionelle Bondesamfund lig med Feudalismen og Overgangen til Kapitalismen bliver lig med overgangen til den kulturelle Modernitet. Det er mine store bogstaver, men de er sat på i værkets ånd.

Der er meget godt at sige om denne model. Den gør det muligt at udsige rigtig meget af interesse om Sundby på Mors, og den åbner for at Sundby finder sin plads blandt andre vigtige cases. Hvis videnskaben skal være et konstruktivt fælles projekt, er der meget fornuft i at lade sin analyse bygge på så respekterede og anvendte bidrag til forståelsen af de vestlige samfunds historiske udvikling og bøndernes placering i den.

Prisen er naturligvis, at det trækker i retning af meget tradition og lidet opbrud for værkets eget vedkommende. Til dels på en måde, som er betænkelig. Et godt eksempel kan findes i kapitlet om "Huuset". Her samles analyser af alle sider af dette flersidige begreb: bygning, bolig, husstand, familie, ægteskab. Fokus er dog på husstanden, der i overensstemmelse med megen kulturhistorisk forskning tillægges en enorm betydning. "Individet var intet i sig selv løsrevet fra huset", hedder det (s. 391).

Dokumentationen for det er en anekdote om tatere, fortalt til Tang Kristensen 1889, samt Helge Paludans artikel om familia i højmiddelalderen. Fra de nærliggende dele af teksten kan inddrages Werner Rösener, også om middelalderen, Danske Lovs formulering af en ret for "Verdslig- og Huus-Stand", samt en læsning af tingbogens brug af ordet "Huus": "Bag tingbogens gengivelse af bøndernes bemærkninger fornemmer man en forestilling om et sammenhængende, næsten organisk hele af ting og levende væsener. Stedet var ikke kun et sted, bygningerne ikke kun bygninger og tingene ikke kun ting, som de er det for os. Det hele var be-sjælet og havde navn efter sin husbond [...]" (s. 390).

Jeg tror såmænd gerne på, at forestillingen om husstanden var vigtig. Ikke mindst forestillingen om husbond, som var kernen i juraen og gav husstanden navn. Vi kender jo denne forestilling så mange steder fra. Men når forestillingen uden rigtig dokumentation tillægges så voldsom en betydning, som tilfældet er, er det allerede forberedt på siderne før, hvor Sabean får på hattepulden for sin individcentrerede tolkning. Det generelle tolkningsmønster fastlægges som et valg før analysen af kilderne. Sådan er fremgangsmåden i småt og stort helt op til den overordnede model med de tolv begreber.

Der er ikke noget forkert i at antage en teoretisk model som et udgangspunkt, der ikke skal diskuteres, i stedet for at se den som en hypotese, der skal prøves af. Men så prøver man den ikke. Undersøgelsen bliver en retssag, hvor anklagedes skyld er udgangspunktet, og afgørelsen given. Hvis modellen er stærk og velartikuleret og engagementet i den højt, er der ikke mange muligheder for at bryde rammerne. Man får et værk med mange sammenfatninger, men ingen konklusioner. Værket her vil få betydning, for det fortæller så meget; men ikke den betydning, det kunne have fået med en mindre grad af ortodoksi.

GUNNER LIND

PROFESSOR

SAXO-INSTITUTTET, AFDELING FOR HISTORIE

KØBENHAVNS UNIVERSITET